

Lidija MATOŠEVIĆ, *Petsto godina kasnije. Što nam je reformacija donijela, a što odnijela*, Split, Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja – Služba Božja, Katolička izdavačka kuća i časopis Služba Božja, 2022, 272 str.

Marko Grčević
mgrcevic1@gmail.com

Knjiga autorice Lidije Matošević *Petsto godina kasnije* izdana je 2022. godine pri izdavačkoj kući Služba Božja. Ima dvanaest poglavlja u kojima se razlažu temeljne reformacijske teološke teme. Neka poglavlja su prethodno bila objavljena kao znanstveni članci. Knjiga je izuzetan uvod u temeljne reformacijske teme te je to prva takva knjiga nekog hrvatskog autora.

U prvom se poglavlju izlaže nastanak reformacije u kontekstu srednjovjekovnih pokreta obnove. Navodi se spor oko indulgencija kao trenutak početka reformacije, no i opća se dekadencija Crkve smatra njenim uzrokom. Luther nastavlja propitivati i ostala učenja Crkve, poput nauka o spasenju te o strukturama Crkve. Rješenje tih po njemu spornih pitanja vidi u povratku Svetom pismu. Autorica izlaže tezu da kod reformatora nakana reforme i jedinstvo Crkve nisu odvojene stvarnosti. No, jedinstvo bez reformi bilo bi neautentično i dvolično. Luther posebno apelira na sazivanje ekumenskog koncila koji bi trebao u što širem opsegu obnoviti Crkvu. No, umjesto obnove i jedinstva događaju se raskol i ratovi. Nakon Augsburškog i Westfalskog mira događa se »okamenjivanje pozicija«. No, premda je došlo do raskola, i katolici i protestanti su nastavili učiti jedni od drugih te više ili manje otvoreno implementirati pozitivne pomačke uočene kod druge strane. U vremenu ekumenizma pokušava se nadoknaditi propuštene prilike za dijalog. Zajedničkim radom teoloških komisija pokušali su se prevladati neki prijepori, kao npr. prijepor o nauku o spasenju i o odnosu Svetog pisma i tradicije. Autorica vidi otvorenim ekumenskim izazovom shvaćanje apostolske sukcesije te interkomunije i intercelebracije na koje pozivaju protestantske Crkve.

Sljedeće poglavlje posvećeno je teološkom razvoju Martina Luthera i utjecaju njegova duhovnog života na njegove teološke stavove. Autorica ističe da je na Lutherovu teologiju dijelom utjecalo njegovo duhovno iskustvo; njegov snažan osjećaj egzistencijalne upitnosti i neizvjesnosti, konstantan osjećaj bojazni i tjeskobe. Lutherova savjest se buni protiv »proizvoda« Crkve poput indulgen-

cija koje trebaju olakšati čovjekovu životnu nestabilnost. Luther želi osobno i egzistencijalno susresti raspetog Boga koji se uprisutnjuje u patnji i življenju svakog pojedinca.

U trećem poglavlju se tumači Lutherovo naglašavanje prvenstva Svetoga pisma u odnosu na autoritet Crkve, pape ili koncila. Sveto pismo se tumači kao bit poruke spasenja i temeljni kriterij koji ne treba nikakve nadopune ili tutorstva Crkve. Dakle, Luther ovime relativizira autoritet crkvenog učiteljstva i tradicije čiji opseg i sadržaj zapravo određuje hijerarhija držeći se načela apostolske sukcesije po kojoj se tradicija prenosi od apostola na biskupe. Luther želi osporiti mnoštvo teoloških spekulacija koje počinju zauzimati dominantno mjesto u životu Crkve upravo zahvaljujući tome što ih se označava nadahnutom tradicijom. Ističe se da Drugi vatikanski koncil ne govori o dva izvora objave te se napušta izraz *partim – partim* (kao da bi se Objava sastojala dijelom u Pismu, a dijelom u tradiciji) i govori se o cjelovitosti objave u Pismu i tradiciji te se ističe njihova tijesna povezanost. Autorica pritom ipak pita što će se dogoditi ako u teološkoj budućnosti dođe do sukoba tradicije i Pisma.

Četvrto poglavlje obrađuje reformacijsko razumijevanje Svetoga pisma. Autorica iz svoje perspektive ističe da nas načelo *sola scriptura* vodi onkraj lokaliziranja Boga; svodenja na određene *locuse* na kojima ga se može zasigurno susresti. Ovo načelo nas vodi dalje i od biblicizma koji Pismo uzdiže do božanske knjige. Načelo *sola scriptura* vodi nas od Pisma prema Kristu, a ne vodi nas Pismu samome jer, kao što bi rekao Luther: »Što bi bilo Pismo kad bismo iz njega uzeli Krista?« Ovo načelo je za protestante nadilaženje katoličkog shvaćanja u kojem se učiteljstvo i hijerarhija Katoličke Crkve vide u kontinuitetu s objavom. Ovim načelom nadilazi se također pokušaje svih onih *duhom obdarenih* koji svoja vlastita iskustva i prakse drže ispravnima i za druge obvezujućima.

Peto poglavlje je uvod u Lutherovu teologiju križa koja je nedovršena teološka i duhovna revolucija. Luther kao polazište teološkog promišljanja uzima trpećeg Boga na križu, Boga koji je blizak čovjeku čija egzistencija je neizbježno obilježena patnjom. Patnja i životne muke za Luthera postaju *locus* susreta s Bogom. Teologija križa nosi u sebi potencijal revolucije i u teološkom shvaćanju i konceptu Boga. Posebno razvijenu takvu misao nalazimo kasnije u Jürgena Moltmanna.

Šesto poglavlje nas upoznaje s utjecajem i odnosom Luthera i mističkih tradicija. Autorica se trsi kontekstualizirati reformaciju mističkim i duhovnim pokretima poput mistike patnje ili *devotio moderna*. Ponajprije možemo vidjeti povezanost između predstavnika kasnosrednjovjekovnih duhovnih pokreta i Luthera. U poglavlju je također prikazano kako se Luther ograđuje od spiritualista i zanesenjaka koji osporavaju prvenstvo Pisma, a naglašavaju vlastito iskustvo kao *locus* objave u sadašnjem trenutku.

U sedmom se poglavlju nastoji sržno izložiti pitanje indulgencija. Luther u tom smislu ne kritizira samo podjeljivanje indulgencija već poziciju Crkve koja

si uzima za pravo propisivati pokoru, količinu vremenite kazne te ublažavati tu kaznu indulgencijama od kojih je imala financijsku korist. Nadalje, posebno se ističe Lutherovo shvaćanje *communio sanctorum* kao načela solidarnosti u zajednici vjernika, a ne toliko kao polazišta za štovanje svetaca. Zaključno, autorica i dalje pitanje oprosta smatra ekumenskim izazovom.

Osmo poglavlje stavlja naglasak na reformatorsko inzistiranje na vidljivom jedinstvu Crkve te o potrebi reforme Crkve na širokoj ekumenskoj platformi. Analizirajući povijest ekleziologije protestantizma naglašava se da je bilo eklezioloških stranputica poput poistovjećivanja kršćanske egzistencije s osobnom pobožnošću. Autorica paralelno spominje stranputice i na katoličkoj strani, npr. ekskluzivnost koja druge (ponajprije protestante) označava ekleziološki manjkavima. No, autorica u II. vatikanskom koncilu vidi pomak s obzirom da *Lumen gentium* ipak spominje elemente crkvenosti i izvan Katoličke Crkve. No, na koncu se osvrće i na to da na ekumenskoj razini nema konsenzusa o naravi Crkve niti koncepta i modela o budućem crkvenom jedinstvu.

U devetom poglavlju pod nazivom *Što nam je reformacija donijela, a što oduzela?* navode se neke blagodatne reformacije za kršćansku ekumenu, ali i za sekularno područje; vraćanje dostojanstva svjetovnom području, oslobađanje Svetoga pisma od pretjerane zaštite Crkve te obnova svijesti o jednakom dostojanstvu i odgovornosti svih vjernika za život kršćanske zajednice. Autorica spominje kod protestanata neke manjkave elemente koji su rezultat izostanka ekumenskog dijaloga. Prisutan je manjak svijesti o Crkvi kao zajednici koja nadilazi vrijeme i prostor te manjak svijesti o ulozi Crkve u pomirenju između Boga i čovjeka. Sve ove manjkavosti autorica vidi i kao pozitivan izazov za suvremenu ekumensku teologiju.

Deseto poglavlje označava komparativan prikaz nauka o opravdanju u reformacijskoj teologiji i onodobnoj katoličkoj teologiji, napose skolastičkoj teologiji Tome Akvinskog. Skolastika se slaže s reformacijskom teologijom da je opravdanje isključivo Božji dar, milost. No, Tomina teologija govori da je ljudska duša poprimila milost na taj način da je milost postala kvaliteta ljudske duše (*qualitas animae*). To je ono što Luther niječe. Iako je milost prisutna u čovjeku jer je Krist prisutan u njemu po vjeri, ta milost je uvijek čovjeku strana (*gratia aliena*), a ne preuzeta kvaliteta duše (*qualitas animae*). Shodno tome, po Tomi, opravdanje je isključivo djelo milosti Božje koja ne samo da čisti od grijeha već i postaje kvaliteta duše. Kod Luthera opravdanje je neuračunavanje grijeha, a uračunavanje (*imputatio*) pravednosti, no ta pravednost je uvijek isključivo Božja, čovjeku izvanjska i strana premda se po Kristovoj prisutnosti u duši nalazi u čovjeku. Toma sukladno svojoj teologiji spominje pojam zasluga kao skup svih dobrih djela postignutih poticajem milosti. S obzirom da je milost postala kvalitetom duše može joj se pripisivati i zasluga koja je postignuta. Za Luthera, s obzirom na to da je milost uvijek strana i da opravdanje čovjeku uvijek dolazi izvana, ne pripadaju mu ni zasluge već one pripadaju isključivo Bogu.

Jedanaesto poglavlje razmatra pitanje ikonoklazma kao nuspojave reformacije. Autorica smatra da korijene odbacivanja slika, kipova i relikvija neke struje reformacije, započete Karlstadtom, baštine od Erazma Roterdamskog koji je govorio o Crkvi prvih stoljeća kao više duhovnoj, nematerijalnoj. No, Luther se distancira i od Karlstadtova i Erazmova dualističkog stava koji kaže da je istinska kršćanska pobožnost isključivo duhovna i nevidljiva, a ono materijalno je loše. Luther razvija teologiju izvanjskih stvari govoreći da je Sin Božji uzeo tijelo pa može i ono materijalno postati *locus* Božje prisutnosti. Ponajprije se to primjenjuje na sakramente krštenja i Večere Gospodnje, ali i na slike. Luther se dakle slaže s izjavom Drugoga nicejskog koncila koji osuđuje ikonoklazam te govori o štovanju slika kao o klanjanju Bogu, a ne samim slikama. Autorica ističe da je ikonoklazam u vrijeme reformacije imao i svoju socijalnu komponentu te ga valja promatrati i kao protest protiv bogatstva onovremene Crkve.

U dvanaestom poglavlju autorica konfrontira i sintetizira stavove Martina Luthera i Balthasara Hubmaiera, predstavnika anabaptista. Luther zastupa biblijski utemeljenu teologiju krštenja koja ne govori toliko o krštenju kao znaku već kao o nečem što je *uvijek više*; ponajprije preporod, novo rađanje. I ta milost jest neovisna o vjeri primatelja, no vjera primatelja je potrebna jer milost krštenja smjera prema kontinuiranoj participaciji na otajstvu života, muke, smrti i uskrsnuća Kristova. Stoga, krštavanje djece ili samo odraslih ne smije postati fiksni stav konfesija već i jedan i drugi imaju svoja teološka utemeljenja koja valja prihvaćati i obostrano primjenjivati.

Svako poglavlje ove knjige ima svoj kratak uvod, povijesni kontekst, detaljnu teološku raščlambu teme te konciznu sintezu u kojoj autorica jasno iznosi glavne zaključne crte teme koju obrađuje. Time svako poglavlje čini cjelinu koja daje jasan pregled tematike te knjiga čini jedinstvenu kompilaciju temeljnih reformacijskih tema i samim je time nezaobilazna literatura svakom tko se želi bolje baviti tom tematikom.